

KAPITTEL 2

Å le eller ikke le: Holdninger til religionshumor i den norske befolkning

Pål Ketil Botvar

Universitetet i Agder

Abstract: Do Norwegians think it is okay to laugh at humour that is related to religion? This is the question I explore, based on a representative survey conducted in Norway. In recent years the relationship between religion and humour has been a topic of public discourse, sparked initially in 2005/2006 when the Danish newspaper *Jyllands-Posten* and the Norwegian weekly *Magazinet* published cartoons depicting the Islamic prophet Muhammad. The publications led to heated debate, riots and demonstrations in different parts of the world. The 2015 attack on the French satirical magazine *Charlie Hebdo* brought the topic back into the public eye. The controversy over boundaries for joking about religion is part of a larger debate about freedom of expression and the rights of vulnerable groups such as religious minorities. Given the public debate on the topic, one can assume that many Norwegians have made up their minds about the topic of humour and religion in the public sphere.

Keywords: survey, public debate, cartoon crises, symbols, migration

Innledning

Det er krevende å lage en god spøk om religiøse temaer, i hvert fall hvis man ikke vil at tilhørerne skal få latteren sittende fast i halsen. Mange vil tenke på humor og religion som snodige sengekamerater. Men er det slik at nordmenn generelt har motforestillinger mot å le når humoren kobles til religion? Kanskje er det blitt lettere å dra på smilebåndet etter som religion har blitt svekket som samfunnsinstitusjon. Spørsmålet er; ler vi

Sitering av dette kapitlet: Botvar, P. K. (2019). Å le eller ikke le: Holdninger til religionshumor i den norske befolkning. I P. K. Botvar, A. K. Gresaker & O. Hovdelien (red.), *Ingen spøk: En studie av religion og humor* (s. 31–52). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.69.ch2>.
Lisens: CC BY 4.0

like godt av presten som faller ned i en åpen grav, som av direktøren som sklir på et bananskall?

Religion og humor har de siste årene vært en gjenganger i den offentlige debatten. Mange spalte-meter har vært skrevet med utgangspunkt i den såkalte karikaturstriden, som raste etter at den danske avisa *Jyllands-Posten* i 2005 og deretter norske *Magazinet* i 2006 publiserte vitsetegninger av den islamske profeten Muhammed. Terroren mot det franske satirebladet *Charlie Hebdo* i 2015 brakte konflikten tilbake i offentligheten. Striden om grensene for fleiping med religion er en del av en større debatt om ytringsfrihet, religion og behandling av minoriteter. På bakgrunn av den offentlige debatten om temaet kan en anta at nordmenn har gjort seg opp en mening om temaet humor og religion i offentligheten.

Teorier om humor hevder at vi ofte spøker om ting som oppleves truende og at det kan være en måte å takle press og usikkerhet på. Andre teorier går ut på at vi ler når humoren retter seg mot grupper som står lavere enn oss selv på samfunnsstigen. En slik påstand trenger å nyanse-res i møte med dagens norske virkelighet. De siste års debatt om krenkelser viser at nordmenn reagerer mot eksempler på urettferdighet, som for eksempel når sårbare og forsvarsløse grupper angripes.

I dette kapitlet skal jeg, på basis av en representativ spørreundersøkelse, se nærmere på hvordan nordmenn forholder seg til humor som har med religion å gjøre.

Undersøkelsen ble gjennomført våren 2017 ved hjelp av Kantar TNS (se appendiks for mer informasjon om undersøkelsen). Materialet er representativt for den norske befolkningen. Med utgangspunkt i dette spørrematerialet skal jeg se nærmere på hvordan ulike grupper i befolkningen, religiøse så vel som ikke-religiøse, forholder seg til religionshumor. Det er nærliggende å tenke seg at mennesker med en religiøs livsanskuelse er mer skeptiske til religionshumor enn de som ikke kaller seg religiøse. I tillegg kan man anta at de som tilhører den lutherske folkekirken (Den norske kirke) har en annen tilnærming til religionshumor enn for eksempel muslimer eller katolikker. Dette kan handle om at lutheranere tilhører en dominerende livssynsmessig tradisjon i samfunnet, mens katolikker og muslimer tilhører religiøse minoriteter.

Artikkelen tar for seg tre hovedspørsmål:

- 1) I hvilke sammenhenger oppleves det som problematisk å spøke med religion?
- 2) Er det lettere å le av religionshumor rettet mot en livssynsmessig majoritet enn mot en minoritet?
- 3) Hvordan ser ulike livssynsgrupper på religionshumor?

Det er første gang en slik omfattende undersøkelse om religionshumor er blitt gjennomført i Norge. Vi har heller ikke funnet liknende befolkningsundersøkelser fra andre land. Dermed har vi i stor grad måttet konstruere opplegget på egen hånd. Studien får dermed et noe eksperimentelt preg.

Religionshumor og debatter om krenkelse

Som nevnt i kapittel 1 finnes det tre dominerende teorier om humor: Overlegenhetsteorien, ventilteorien og inkongruensteorien (Meyer, 2000; Kjøs & Hertzberg Kaare, 2006). Alle de tre teoriene har relevans for en sosiologisk tilnærming til humor. Den førstnevnte teorien går kort sagt ut på å at vi helst ler av personer som står lavere enn oss selv på samfunnsstigen. Gjennom latteren understreker vi vår egen overlegenhet og den andres underlegenhet. Dette er en utpreget sosial humorteori. Den plasserer humoren inn i et sosialt system der ulike grupper kjemper med hverandre om sentrale posisjoner i samfunnhierarkiet. I relativt egalitære samfunn som det norske er kampen om posisjoner ofte subtil og lite synlig. Likevel kan man i konkrete hverdagssituasjoner finne eksempler på at humor kobles til en kamp om makt og posisjoner. Et eksempel fra hverdagslivet er når noen gjør narr av en medelev på skolen for dermed å få innpass blant klassens mest populære. Overført til religionsfeltet kan man tenke seg at de som tilhører et dominerende livssyn bruker humor for å sette andre livssyn i et uheldig lys. Det er likevel flere grunner til at overlegenhetsteorien må modifiseres i møte med en moderne velferdsstat. I Norge er risiko forbundet med humor som «sparker nedover». Dette er et hovedpoeng i denne artikkelen, som jeg skal utdype i det følgende.

Det blir vanligvis ikke sett på som legitimt å kritisere utsatte eller svake grupper i samfunnet vårt. Selv om humor i stor grad handler om

å tøye og overskride grenser må den likevel forholde seg det kulturelle og politiske klimaet den opererer innenfor. Den som gjør narr av utsatte grupper, må regne med å bli møtt med negative reaksjoner. Dette har å gjøre med at menneskerettigheter, sosial utjevning og likhetstenkning utgjør sentrale idealer i vår velferdsstat.¹ «Å sparke oppover» anses som langt mer akseptabelt. Det er nærmest en demokratisk dyd «å kritisere makta».

I noen sammenhenger kan det være vanskelig å trekke et klart skille mellom hva som er «oppover» og «nedover» i satiresammenheng. Dette erfarte komikeren Otto Jespersen da han i 2002 tøyset med statsminister Kjell Magne Bondeviks psykiske helse. TV-innslaget skapte storm på sosiale medier og førte blant annet til at Jespersen mottok drapstrusler.² Dette antyder at selv en statsminister kan i en gitt situasjon bli betraktet som et sårbart enkeltindivid, som det er problematisk å gjøre narr av.

Det finnes både skrevne og uskrevne regler for hvordan man skal oppføre seg overfor personer i en underlegen posisjon. Når det gjelder behandlingen av religiøse grupper aktualiseres prinsippet om religionsfrihet. Religionsfriheten handler i praksis ofte om å beskytte minoritetsgrupper i samfunnet.

De sosiale normer som omgir oss aktualiserer den andre av humorteoriene – ventilteorien. Humor kan gjøre det lettere å forholde seg til samfunnets mange normer og regler. Ventilteorien har sin bakgrunn i psykologien (se innledningskapitlet). Ventilteorien har relevans også på gruppeplan. Når man er med i en gruppe kan man lettere le av folk utenfor gruppen. Det betyr ikke nødvendigvis at man tilhører en overlegen gruppe, men at gruppekonteksten gjør at man føler seg sterk nok til å angripe (le av) meningsmotstandere. Koblet til religion kan man tenke seg at en (ekstrem) gruppe kristne i interne fora gjør narr av muslimer (eller ateister), men at man ikke ville gjort det samme i en offentlig sammenheng.

Den tredje av humorteoriene, inkongruensteorien, tar utgangspunkt i at man reagerer med latter når man presenteres for noe upassende eller uharmonisk (inkongruent). Også denne teorien står psykologien nær.

---

1 Innenfor valgforskningen utgjør innvandring – solidaritet dimensjonen en av de grunnleggende konfliktlinjene i samfunnet. Tidligere handlet dimensjonen om syn på den universalistiske velferdsstaten, men den har etter hvert tatt opp i seg holdningen til innvandring (Aardal, 2007, s. 60).

2 NRK 2002: <https://www.nrk.no/kultur/jespersen-skylder-pa-bondevik-1.530979>

Hensikten er å forklare hvorfor noe oppfattes som morsomt og fremkaller latter i en konkret situasjon. Humor knyttet til religion kan oppfattes som uvant eller overraskende og dermed utløse latter eller i alle fall humring. For eksempel ler vi når Rolf Wesenlund, iført svart prestekjole, heller opp en drink og tenner seg en røyk.

På hvilken måte kan disse teoriene belyse spørsmålet om hvordan nordmenn forholder seg til religionshumor? Ved å kombinere ventilteorien og inkongruensteorien kan en komme langt i å forstå hvorfor religionshumor fremkaller latter. Men selv om en spontant slår opp latterdøra er det ikke alltid latteren føles god eller riktig. Det er dermed kanskje ikke en form for humor som en aktivt oppsøker. Latteren kan noen ganger bli sittende fast i halsen dersom man egentlig ikke mener det er greit å le av temaet vitsen tar for seg. I denne artikkelen er jeg opptatt av hva folk mener det er greit/ugreit å le av og liker å le av. I tråd med overlegenhetsteorien kan man anta at de som ikke selv er religiøse, ler mest og best av religionshumor, siden man betrakter religiøse som en form for meningsmotstandere. Gjennom analysen av data fra spørreundersøkelsen skal jeg diskutere om det finnes andre faktorer og andre forklaringer som kan utfylle de tradisjonelle humorteoriene når det gjelder å forstå hvorfor noen liker og ler av religionshumor, mens andre ikke gjør det.

En sosiologisk studie gjennomført av Midtbøen, Steen-Johnsen og Thorbjørnsrud (2017) av den offentlige debatten om ytringsfrihet og religion, hevder dette er en arena hvor det foregår en symbolsk og politisk dragkamp om samfunnets verdier, samtidig som den også kan bidra til utvikling av sosiale bånd mellom grupper i befolkningen. Debatten om ytringsfrihet og religion har i stor grad handlet om behandlingen av religiøse minoriteter generelt og muslimer spesielt (Midtbøen, Steen-Johnsen & Thorbjørnsrud, 2017, s. 252).

Diskusjonen omkring humor og religion er en del av den store debatten om ytringsfrihet og religion. På grunn av at debatten om disse temaene har pågått lenge og vært ganske intens, er det grunn til å tro at bevisstheten i befolkningen har økt omkring disse spørsmålene, samtidig som verdimesige motsetninger har kommet tydeligere fram. Debatten kan altså ha bidratt både til å styrke solidaritetsfølelsen mange har overfor utsatte

samfunnsgrupper, men samtidig ha bidratt til å styrke motstanden mot noen religiøse grupper og deres verdigrunnlag. Siden holdning til innvandrere generelt og til muslimer spesielt har utgjort et sentralt tema i den offentlige debatten vil jeg i den empiriske analysen se på hvordan denne faktoren slår ut på holdningen til religionshumor.

Ifølge overlegenhetsteorien har vi lettere for å le når vi føler at vi står over den gruppen som er målet for humoren. Vi ler også når vi støter på noe overraskende eller upassende. Og vi ler for å kunne takle press og forventninger fra samfunnet. Men dersom vi ikke bare er opptatt av hva som utløser latter, men også av hva som skal til for at latteren blir hjertelig, må vi se nærmere på holdningsaspektet. Hva vi ler av henger sammen med hvilke verdier vi står for. Vi ler aller best når humoren ikke bryter med det vi regner som grunnleggende verdier. Med dette bakteppet dykker vi ned i data fra spørreundersøkelsen og ser nærmere på hvordan nordmenn forholder seg til humor rettet mot religion. Vi er altså ikke først og fremst opptatt av hva folk kan le av, men hvilke holdninger de har til religionshumor.

Holdning til religionshumor i offentligheten

Det er ikke plass til å gå inn på alle deler av undersøkelsen i denne artikkelen. Vi har valgt å rette fokus mot situasjoner og sammenhenger der religionshumor oppfattes som problematisk eller uakseptabel.

Dermed aktualiseres spørsmålet om hva nordmenn ser på som opphøyet og ukrenkelig. Med religiøs ordbruk kan man snakke om hva som oppfattes som «hellig». Religionsforskere og antropologer har lenge beskjeftiget seg med hvorfor noe blir betraktet som hellig i et samfunn. Antropologen Emile Durkheim gikk langt i å beskrive samfunnsfelleskapet som hellig (Durkheim, 1905). Man kan hevde at bestemte fenomener kan være opphøyet uten at de nødvendigvis har å gjøre med den religiøse sfære, slik vi vanligvis avgrenser denne. Antropologen Mary Douglas (1966) påpeker at det hellige gjerne opptrer sammen med forbud og tabuer. Tabuer har sin rot i forestillinger om frykt og urenhet. I tidligere tider handlet frykten om straff fra overnaturlige krefter. I dag er frykten for dennesidige krefter dominerende. For mange er frykten som

oppstår i møte med religion(-shumor) forbundet med bestemte (ytterliggående) former for religion. Blant nordmenn i dag er det aktuelt å trekke fram frykten for ekstreme former for Islam. En analyse av hva som anses for hellig og ukrenkelig kan hjelpe oss til å forstå hvorfor nordmenn synes det er problematisk å spøke med bestemte fenomener i samfunnet.

Vi tar først for oss et generelt spørsmål om religionshumor, før vi går nærmere inn på konkrete sammenhenger religionshumoren kan opptre i. Ett av spørsmålene i undersøkelsen er også stilt i annen survey knyttet til forskningsprosjektet *Medier og religion i samfunnskonflikter* (CoMRel) (Lundby, 2018). Dette prosjektet handlet om religion i mediene på bred basis, men inneholdt også et spørsmål om religionssatire. I begge undersøkelsene ble nordmenn stilt overfor følgende påstand: Mediene bør kunne ta opp spørsmål som har med religion å gjøre på en satirisk eller humoristisk måte.

Tabell 1 Andelen som er enig eller uenig i påstanden: «Mediene bør kunne ta opp spørsmål om religion på en satirisk eller humoristisk måte».

Er du uenig eller enig?	CoMRel-NO, 2015 (prosent)	Humorsurveyen, 2017 (prosent)
Helt uenig/uenig	16,2	12,1
Verken eller	11,7	15,0
Enig/helt enig	66,9	67,5
Ønsker ikke å svare	1,6	1,6
Vet ikke	3,7	3,7
Total	100,1	99,9
N	1093	1562

Kilder: CoMRel, 2015 og Humor-undersøkelsen, 2017

Som det fremgår av tabell 1 er svarfordelingen i de to undersøkelsene i stor grad den samme. Dermed kan det hevdes at de bekrefter og styrker hverandres troverdighet. Resultatene tyder på at de aller fleste nordmenn synes mediene bør kunne lage satire basert på religiøse temaer. Andelen som velger den ubestemte midtkategorien eller som er uenig i påstanden, er også påfallende sammenfallende. Det var imidlertid en noe større andel som var uenig i påstanden i 2015, enn i 2017. Dette kan tyde på at det skjer en viss bevegelse i holdningene i retning av større aksept. Men

tidsintervallet er for lite til at vi med sikkerhet kan fastslå at det skjer en slik endring.³

I humor-undersøkelsen inngår spørsmål om medlemskap i tros- og livssynssamfunn, tro på en Gud, om man kaller seg religiøs eller ikke, samt hvor ofte man deltar på gudstjeneste eller religiøst møte. Utvalget kan deles inn i ulike livssynsgrupper. Blant respondentene er det 65 prosent som oppgir at de er medlem av Den norske kirke.⁴ For å få fram sammenhengen mellom religiøs tilhørighet og syn på religionshumor skiller vi mellom faste kirkegjengere, sporadiske kirkegjengere og passive medlemmer⁵. I tillegg opererer vi med egne grupper for dem som tilhører en annen religion, et livssynssamfunn eller står utenfor ethvert tros- og livssynssamfunn. Kategorien «religiøs minoritet» omfatter både katolikker, pinsevenner, buddhister, hinduister, muslimer og jøder. Siden gruppen samlet sett er liten gir det ikke mening å splitte den opp i ulike trossamfunn. Vi ender altså opp med å operere med seks kategorier for tilknytning til tros- og livssynssamfunn.

Selv om medlemmer av Den norske kirke utgjør et klart flertall i befolkningen er det store forskjeller mellom de kirkelige grupperingene hva angår størrelse og tro. Den største gruppen i materialet utgjøres av passive medlemmer av Den norske kirke. Basert på spørsmål om gudstro kan vi slå fast at denne gruppen består av både troende og ikke-troende. Det er ikke så enkelt å avgjøre hva som utgjør den dominerende grupperingen i livssyns-Norge. Både kristne med en aktiv tilknytning til folkekirken og ikke-troende samler en betydelig andel av befolkningen, selv om ingen av dem utgjør noe entydig flertall i befolkningen. Samtidig kan både humanetikere, folk som tilhører ikke-kristne religioner, samt kirkeaktive ses på som en form for minoritet. Hvem som oppfattes som minoritet og majoritet har relevans for diskusjonen om religionshumor. Mye

---

3 CoMRel-undersøkelsen ble gjennomført i april 2015, altså kort tid etter angrepet på *Charlie Hebdo*, januar 2015. Dette kan ha bidratt til at skepsisen mot religionshumor er noe høyere i denne enn i vår undersøkelse.

4 Det offisielle medlemstallet ved utgangen av 2018 er 71 %. I utvalget er denne gruppen altså noe underrepresentert. Dette misforholdet kan henge sammen med at ikke alle medlemmer er klar over at de står som medlem fordi de ble døpt i dette trossamfunnet og ikke aktivt har meldt seg ut.

5 Sporadiske kirkegjenger er de som går i kirken sjeldnere enn hver måned, men oftere enn en gang i året.

tyder på at mange er skeptiske til humor som rammer en liten gruppe som antas å stå utsatt til for diskriminering.⁶

Tabell 2. Holdning til religionssatire blant ulike livssynsgrupper. Prosent og antall.

Livssynsgruppe	Prosentandel som er enig i at mediene bør kunne drive med religionssatire ⁶	Antall respondenter
Religiøs minoritet	52	87
Aktiv i Den norske kirke	56	97
Sporadisk i Den norske kirke	62	195
Passivt medlem av Den norske kirke	65	697
Ikke medlem av noen	79	354
Human-Etisk Forbund	86	100
Totalt	68	1543

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

I tabell 2 ser vi hvordan svarene på spørsmålet om mediene kan drive med religionssatire, fordeler seg på ulike livssynsgrupper.

Gruppen «religiøs minoritet» fremstår som mest skeptisk til at mediene driver med religionshumor. Her er det bare et knapt flertall på 52 prosent som synes religionssatire er greit. Når vi slik betrakter religiøse minoriteter under ett, er det ikke så stor forskjell mellom denne gruppen og de som er aktive i Den norske kirke. De som går sjelden eller aldri i kirken er mer positive overfor religionssatire. Det er liten forskjell mellom de sporadiske kirkegjengerne og passive kirkemedlemmer.⁷ Blant dem som ikke er medlem av noe tros- eller livssynssamfunn, er det relativt få som har motforestillinger mot religionssatire. Tilknytning til en livssynsgruppe spiller dermed en viktig rolle for hvordan man betrakter religionshumor. Men selv blant aktive i Den norske kirke og medlemmer av minoritetsreligioner er det altså et flertall som i utgangspunktet aksepterer religionssatire. Samtidig er det interessant å merke seg at de gruppene som antas å være mest religiøse også fremstår som mest skeptiske overfor religionshumor. Dette kan tyde på at de ønsker å verne om

6 Selv om vi her spør om satire i mediene regner vi med at svarene også vil reflektere holdninger til religionssatire i det offentlige rom mer generelt.

7 «Passive» innebærer at man bare en sjelden gang deltar på vanlige gudstjenester, for eksempel ved bestemte høytider og familiesammenhenger.

det de oppfatter som hellig. Men det kan også hende at de er opptatt av at slik satire kan ramme dem selv eller de religiøse miljøene de er del av. På den andre siden ser vi at en annen liten gruppe, nemlig medlemmer av Human-Etisk Forbund, viser liten motstand mot religionssatire i mediene. Siden spørsmålet omhandler religion, og ikke livssyn, vil ikke satiren det er snakk om ramme denne gruppen.

Når er religionshumor problematisk?

Vi har nå sett hvordan ulike livssynsgrupper stiller seg til spørsmålet om mediene bør kunne drive med religionssatire. I alle gruppene er det et flertall som støtter dette, men størrelsen på flertallet varierer betydelig og følger grad av religiøs aktivitet. Spørsmålet vi stilte var formulert generelt og åpent. Vi skal nå gå inn på konkrete situasjoner der religionshumor kan oppleves som problematisk. Er det slik at nordmenns holdninger til religionshumor skifter fra situasjon til situasjon, eller har vi å gjøre med holdninger som er faste og prinsipielle? Det neste spørsmålet vi skal se på er hvordan nordmenn stiller seg til om det er riktig av pressen å trykke karikaturtegninger som provoserer en bestemt religiøs gruppe. Dette spørsmålet henspiller på den såkalte karikaturstriden som raste fra 2006 og noen år framover, uten at denne hendelsen nevnes eksplisitt i spørsmålsstillingen.

Tabell 3. Andelen som synes det er riktig å trykke karikaturtegninger som provoserer en religiøs gruppe, fordelt på livssynskategori.

Tilhørighet til livssynsgruppe	Prosentandel som sier det alltid/som regel er riktig å trykke karikaturtegninger som provoserer en religiøs gruppe	Antall respondenter
Aktiv i Den norske kirke	26	97
Religiøs minoritet	39	87
Passivt medlem av Den norske kirke	52	697
Sporadisk i Den norske kirke	54	195
Ikke medlem av noen	59	354
Human-Etisk Forbund	70	99
Totalt	52	1541

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

Når man presenteres for temaet trykking av karikaturtegninger som provoserer en bestemt religiøs gruppe, synker andelen som inntar en aksepterende holdning, sammenliknet med svarene på utsagnet om at mediene kan drive med religions satire. På bakgrunn av striden omkring Muhammed-karikaturene er det ikke overraskende at langt færre synes det er riktig å trykke denne typen satiriske avistegninger. I tillegg til Muhammed-kontroversen vil mange ha *Charlie Hebdo*-terroren i bakhodet. *Charlie Hebdo* var ikke bare kritiske til islam, men til alle religioner, ikke minst til den katolske kirke. I utgangspunktet forventer vi at medlemmer av en minoritetsreligion vil være særlig negative til religionskritiske karikaturtegninger, fordi striden, sett fra et nordisk perspektiv, i stor grad handlet om religiøse minoriteter. Aktive i Den norske kirke er imidlertid den gruppen som er aller mest skeptisk til religionskritiske karikaturer.

Når man vurderer om religionshumor er akseptabel eller ikke, kommer hensynet til dem som rammes inn i bildet. Det samme gjelder de samfunnsmessige konsekvensene av slik satire. Selv om man i utgangspunktet stiller seg åpen overfor religions satire, vil en vurdering av konsekvensene satiren kan ha, gjøre at en del likevel tar avstand fra den. I og med at karikaturstriden handlet om Muhammed er det overraskende at aktive kristne fremstår som de mest skeptiske. Siden vi tidligere har sett at et flertall i denne gruppen stiller seg positive overfor religions satire generelt sett, er det nærliggende å tolke svarene i tabell 3 som utslag av solidaritet med en annen religiøs gruppe enn den de selv tilhører. En sammenlikning av resultatene i tabell 2 og 3 tyder på at typen religionshumor og rammen den inngår i, spiller en vesentlig rolle for hvordan nordmenn forholder seg til fenomenet. Samtidig viser det seg at grad av religiøsitet spiller en rolle for holdningene en inntar.

For ytterligere å fange opp hvor mye settingen religionshumor inngår i betyr, har vi også spurt hvordan man ser på religionshumor som opptrer i ulike mediesjangre.

Tabell 4 viser at nordmenn vurderer religionshumor svært ulikt ut fra hvilken ramme den inngår i. Der utgangspunktet er en kontekst hvor man forventer humor, slik som standup og komedier, synes de fleste at religionshumor er greit. Det samme gjelder når det dreier seg

Tabell 4. Holdning til religionshumor i ulike mediesammenhenger.

Religionshumor i medieformater	Prosentandel som svarer fullt ut akseptabelt/akseptabelt
Standup-shows	74
Film- og tv-komedier	72
Romaner/skjønnlitteratur	66
Avisenes karikaturtegninger	59
Blader/magasiner	57
Talkshows (Skavlan, Lindmo etc.)	52
Sosiale medier	45
Nyhetsprogrammer på TV	19
Barne-TV	12

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

om fiksjonsformater som film og romaner. At religions satire ikke hører hjemme i nyhetsprogrammer er en oppfatning som deles av svært mange. Dette er en programpost som upartisk skal formidle fakta, uavhengig av ideologiske retninger. At mange mener religions satire heller ikke hører hjemme på sosiale medier er mer overraskende, siden det dreier seg om et format som bare delvis kan sies å være offentlig. At sosiale medier bidrar til å spre hatefulle og diskriminerende ytringer om utsatte grupper, kan være en forklaring. Det er videre et knapt flertall som synes at religions humor er akseptabelt i talkshows a la *Skavlan* og *Lindmo*. I norsk sammenheng forbindes dette med beste sendetid fredag-lørdag. Det er en setting der familien benker seg foran TV-en. Dette kan handle om at målgruppen omfatter mindreårige. Det går fram av tallene at det er stor enighet om at TV-programmer rettet mot barn ikke skal inneholde religions satire. Den sterke motstanden mot å la barn bli eksponert kan være en del av et større bilde der nordmenn er skeptiske til religions satire som rammer svake og utsatte grupper i samfunnet.

Funnene understreker at holdningene til religions humor varierer med settingen den inngår i. I undersøkelsen spurte vi videre hvilke personer og yrkesgrupper som legitimt kan spøke med religion.

På nytt får vi bekreftet at religions humor i stor grad aksepteres dersom det inngår i en profesjonell humor-ramme, som for eksempel et

Tabell 5. Hvilke personer/yrkesgrupper kan vitse om religion?

Bruk av religionshumor blant ulike personer/yrkesgrupper	Prosentandel som svarer fullt ut akseptabelt/akseptabelt
En komiker	78
En venn	74
En prest/religiøs leder	36
En politiker	23
En sjef	18
En lærer	15

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

standup-show. Det samme gjelder i rent private sammenhenger, slik som en samtale mellom venner. Derimot ser vi at yrkesgrupper som behandler religion i yrkesutøvelsen, slik som politikere og religiøse ledere, ikke uten videre kan legge inn et humoristisk perspektiv uten at det oppfattes som upassende. Enda verre blir det hvis en sjef eller en lærer vitser om religion. En måte å tolke dette på er at dette er yrkesgrupper som kan tenkes å bruke religionshumor som maktmiddel i en overordnet/underordnet situasjon. En slik måte å bruke religionshumor på ser ut til å vekke motstand i store deler av befolkningen.

At relasjonen mellom avsender og målgruppe er viktig for nordmenns holdning til religionshumor fremgår tydelig av tabell 6. Her har vi spurt om det oppleves som problematisk når en komiker med et bestemt livssynsmessig ståsted forteller vitser om en annen livssynsgruppe. Ganske mange, mellom 15 og 20 prosent av befolkningen, reagerer negativt på at en komiker med en kjent livssynsmessig bakgrunn, forteller vitser om en annen religion enn den han/hun selv tilhører. Det er langt mer akseptert at en komiker forteller vitser med utgangspunkt i egen religion. Dette poenget er også behandlet i kapitlet om komikere. Det er en tendens til at de fleste ser ut til å akseptere at det fortelles vitser om ateister/ikke-troende, uavhengig av hvilket livssyn komikeren selv tilhører. Dette kan tyde på at ikke-troende oppfattes å tilhøre en robust (majoritets)gruppe i befolkningen, i motsetning til de religiøse. Selv om et betydelig mindretall er skeptisk til at en kristen komiker slår vitser om muslimer og jøder, er det likevel et flertall som ikke har markert dette som problematisk. Dette kan henge sammen

med at det foregår innenfor en humor-setting hvor det er legitimt å le av andre.

Tabell 6. Andel som mener det er problematisk at... (Prosent som svarer bekreftende).

	Kristne	Muslimere	Jøder	Ateister/ ikke-troende
En kristen komiker forteller vitser om ...	5	15	15	7
En muslimsk komiker forteller vitser om ...	15	4	17	8
En jødisk komiker forteller vitser om ...	13	15	4	7
En ateist/ikke-troende komiker forteller vitser om ...	12	12	14	5

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

Vi har sett at selv om nordmenn i utgangspunktet har en liberal holdning til religionshumor, så betyr konteksten mye for vurderingen. Denne nyanseringen kan henge sammen med karikaturstriden som i mange år preget samfunnsdebatten. Vi har sett at dersom religionshumor står i fare for å ramme barn eller andre utsatte grupper, synker aksepten. Da er det ikke lenger bare blant de mest religiøse at motforestillinger vekkes. Nordmenns holdning til religionshumor handler med andre ord ikke bare om å gråte for sin egen syke mor, men like gjerne å gråte for andres. Vi har tidligere vært inne på at både solidaritet med utsatte grupper og frykt for samfunnsmessige konsekvenser av religionshumor, kan forklare holdningene som kommer fram.

Hvilke symboler kan man (ikke) spøke med?

For å undersøke om det finnes bestemte tabuer knyttet til humor, skal vi se nærmere på hvilke symboler nordmenn mener det er problematisk at det vites om i offentligheten. I undersøkelsen ble respondentene spurt om det var noen av de 22 elementene listet opp i tabell 7, som man mente det var problematisk å vitse om i mediene. Man fikk anledning til å nevne inntil 5 av kategoriene.

I tillegg til de 22 kategoriene som ble nevnt i undersøkelsen var det mulig å svare «ingen av dem». 20 prosent av utvalget valgte dette svaralternativet. Av tabellen går det fram at de kategoriene som flest nordmenn

Tabell 7. Hvilke av følgende symboler/personer/saker synes du det er problematisk at det vitses om i mediene (maks 5 svar).

Problematisk at det vitses om	Prosent nevnt
22. juli	52,5
Personer med nedsatt funksjonsevne	45,8
Holocaust	45,0
Begravelser	18,7
Det norske flagget	14,9
Jøder	12,0
Muhammed	9,1
Hijab	6,3
IS (Den muslimske staten)	6,1
Muslimere	6,0
Bibelen	5,9
Kongehuset	5,6
Korset	5,5
Gud	4,8
Jesus	3,9
Koranen	3,6
Imamer	2,9
Kristne	1,5
Paven	0,8
Ikke-troende	0,7
Nyreligiøse	0,6
Prester	0,3

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

mener det er problematisk å vitse om i offentligheten, handler om menneskelig lidelse, død samt lyter/skader. Det er humor om disse temaene det reageres mest negativt mot og ikke typisk religiøse symboler som Bibelen, korset eller Koranen. Det som flest oppfatter som tabubelagte områder handler altså ikke uten videre om religion. Indirekte har imidlertid både Holocaust, 22. juli og begravelser noe med religion å gjøre. En annen åpenbar fellesnevner for de hyppigst nevnte kategoriene, er som påpekt menneskelig lidelse.

Et annet interessant resultat er at muslimske symboler nevnes hyppigere som problematiske å vitse om, enn kristne symboler. Helt på bunn finner vi kategoriene «ikke-troende, nyreligiøse» og «prester». Det er

vanskelig å se fellestrekk her. Den humoren som er produsert om prester og nyreligiøse personer i norsk kontekst, fremstår imidlertid, som det fremgår av denne boken, som ganske harmløs og vennligsinnet. Det kan være en forklaring på at slik humor ikke anses som truende for nesten noen. Grunnen til at få reagerer på humor om ikke-troende kan være at denne typen humor knapt eksisterer i Norge, jf. Søderlinds og Eriksens kapittel. En annen forklaring kan være at denne gruppen ikke betraktes som spesielt svak eller utsatt, men tvert imot som talefør og sterk.

Ved hjelp av en statistisk teknikk kalt faktoranalyse kommer vi fram til at symbolene/personene/hendelsene i tabellen kan grupperes i fem kategorier. Ved å legge sammen spørsmål som er beslektet og hører sammen, oppnår vi et samlemaal eller en indeks for hver av temaene eller dimensjonene.⁸

Når vi sammenlikner oppslutningen om de ulike spørsmålene/indeksene tegner det seg et interessant bilde. I tabell 8 gjengir vi resultatene når vi sammenlikner andelen som har svart bekreftende på minst ett av spørsmålene innenfor hvert temaområde, fordelt på livssynsgrupper.

Tabell 8 viser dermed andelen innenfor ulike livssynsgrupper som oppgir motstand mot at det vites om de fem temaområdene. I noen tilfeller er det de mest religiøse gruppene som fremstår som mest skeptiske, i andre sammenhenger er skepsisen størst blant lite/ikke-religiøse. Skepsisen mot humor knyttet til menneskelig lidelse er for eksempel sterkest blant sporadisk aktive samt passive medlemmer av Den norske kirke. Passive kirkemedlemmer uttrykker også sterkest motstand mot humor om muslimske symboler, i kompaniskap med medlemmer av minoritetsreligioner. Også nasjonale symboler hegnes først og fremst om av lite aktive Den norske kirke-medlemmer. Blant disse kan man anta at nasjonale symboler inngår som en del av det å være medlem av kirken (jf. Botvar, 2009). De to siste temaene er det først og fremst de aktivt

---

8 Indeksen «menneskelig lidelse» er satt sammen av kategoriene 22. juli, Holocaust, personer med nedsatt funksjonsevne og begravelser. Indeksen for muslimske symboler består av hijab, IS, Koranen og muslimer. Nasjonale symboler er flagget og kongehuset. Kristne symboler: Bibelen, korset, Gud og Jesus. Jøde-vitser fremstår som en egen faktor i analysen, og består dermed bare av en variabel. Ideelt sett burde vi hatt flere variabler for hvert av målene, men dette var vanskelig i og med at vi ikke hadde noen tidligere undersøkelse å forholde oss til.

Tabell 8. Prosentandel innenfor livssynsgruppene som nevner ulike typer symboler som problematisk å vitse om i offentligheten.

Livssynsgruppe	Skepsis mot humor om menneskelig lidelse/lyter	Skepsis mot humor om muslimske symboler	Skepsis mot humor om nasjonale symboler	Skepsis mot jøde-vitser	Skepsis mot humor om kristne symboler
Aktiv i Den norske kirke	64	14	12	21	43
Sporadisk i Den norske kirke	74	13	26	13	19
Passivt medlem i Den norske kirke	72	22	22	11	9
Religiøs minoritet	66	29	14	17	23
Ikke medlem av noen	66	15	8	10	3
Human-Etisk Forbund	62	11	12	7	2
Totalt	71	19	17	12	11

Kilde: Humor-undersøkelsen, 2017

religiøse som reagerer mot. Motstanden mot jøde-vitser er, interessant nok, størst blant aktive i Den norske kirke. Dette føyer seg inn i bildet av at motstand mot religionshumor ofte henger sammen med en form for solidaritetsfølelse med en religiøs minoritet, til tross for at man ikke selv tilhører gruppen.⁹

Innvandring og integrering har vært et sentralt tema i offentlig debatt de siste årene. I undersøkelsen har vi forsøkt å fange opp spenningen mellom verdiene fremmedfrykt og innvandrers støtte ved hjelp av flere spørsmål. Disse har vi på basis av statistiske tester slått sammen til et samlemaal som betegnes «fremmedfrykt versus innvandrers støtte». Dette er en skala med to ytterpunkter og mange mellomstandpunkter.¹⁰ I tabell

9 Annen forskning har vist at aktive i Den norske kirke er blant de gruppene i befolkningen som er mest sympatisk innstilt overfor innvandrere (se for eksempel Haugen, 2017).

10 Variabelen grad av innvandrersfrykt er konstruert på basis av seks spørsmål i spørreskjemaet: «Er det bedre eller verre å bo i Norge etter som folk kommer fra andre land for å bosette seg her?» «Er du enig eller uenig i at vi har nok innvandrere her i landet?», «Er det noen av disse personene du ikke vil ha til nabo – innvandrere/muslimere/jøder?», «Er du enig eller uenig i at staten ikke bør hindre kvinnelige lærere i å bruke hijab?», «Ville du akseptere eller ikke akseptere at en person med en annen religion enn deg giftet seg med en nær slektning?» og «Ville du akseptere eller ikke akseptere at en person med en annen religion enn deg stilte til valg for det partiet du foretrekker?»

9 ser vi hvordan dette samlemålet slår ut på holdninger til ulike typer symboler/personer/hendelser det ikke bør spøkes med i offentligheten. I tillegg trekker vi inn betydningen av sosiale bakgrunnsfaktorer som kjønn, alder, utdanning, bosted, politisk ståsted og religiøsitet.¹¹

Tabell 9. Regresjonsanalyse av fire typer symboler som anses upassende å spøke med.

Regresjonsanalyse (Beta-verdier)	Skepsis mot humor om menneskelig lidelse/lyter	Skepsis mot humor om muslimske symboler	Skepsis mot humor om nasjonale symboler	Skepsis mot humor om kristne symboler
Kjønn	0,17***	-0,02	-0,01	-0,01
Alder	0,08***	-0,10***	0,23***	0,11***
Utdanningsnivå	0,03	-0,05*	-0,06*	0,02
Bosted - bygd/by	0,03	0,01	-0,07***	-0,03
Venstre-høyre posisjon	0,01	-0,03	0,11***	0,02
Grad av religiøsitet	0,01	0,08***	0,03	0,27***
Grad av innvandrerfrykt	-0,05*	0,10***	0,10***	0,03
Forklart varians (R2)	0,04	0,03	0,11	0,11

*** sign. på 01-nivå, ** sign. på 05-nivå, * sign. på .10-nivå

Tabell 9 viser hvilke faktorer som har betydning for holdning til hva det er problematisk å spøke med. Det er særlig grad av religiøsitet og grad av innvandrerfrykt vi er opptatt av å undersøke. I den lineære regresjonsanalysen får vi fram den dirkte effekten hver av forklaringsvariablene har på de fire holdning-til-humor-variablene.

Grad av innvandrerfrykt har signifikante utslag for tre av variablene. Den har negativ betydning for skepsis mot lyte/død-humor. Det betyr at det er en tendens til at jo mer støttende en er til innvandrere, jo sterkere er en imot denne typen humor. Innvandrervariabelen har derimot positiv effekt på muslim-humor og nasjonal symbol-humor. Det innebærer at de som har størst frykt for innvandrere er sterkest imot humor om muslimer og humor om nasjonale symboler. Innvandrervariabelen har ingen effekt på humor omkring kristne symboler.

Variablene er kodet slik at høy verdi angir negativt syn på innvandrere. Den samlede indeksen har verdier fra 1 til 30. Cronbach's alpha er .72.

11 Variabelen religiøsitet baserer seg på spørsmålet «I hvilken grad vil du kalle seg selv religiøs eller ikke-religiøs?» Svarene gjenspeiler dermed både religiøs praksis og grad av tro.

Variabelen grad av religiøsitet har på sin side bare innvirkning på variablene muslim-humor samt kristen-humor. Det er altså ikke slik at de mest religiøse er mer skeptiske til humor om nasjonale symboler enn de ikke-religiøse.

Av de sosiologiske variablene er det særlig alder som har utslag i analysen. Aldersvariabelen har positiv effekt på tre av humor-kategoriene, men negativ effekt på muslim-humor. Det betyr at eldre mennesker er mer skeptiske til humor knyttet til menneskelig lidelse, nasjonale symboler samt kristendom, enn yngre mennesker. Yngre, på sin side, er mer negative til humor om muslimer enn eldre. Innvandrerfrykt er noe som er mer utbredt blant eldre enn blant yngre. Det er dermed ikke innvandrerfrykt som ligger bak de unges motstand mot muslim-humor. Mye tyder på at det tvert imot er en form for solidaritetsfølelse som forklarer de unges motstand mot muslim-humor.

Av øvrige utslag merker vi oss at kvinner er mer skeptiske til lyte-humor enn menn, at folk på bygda er mer skeptisk til humor om nasjonale symboler enn byfolk samt at høyre-orienterte synes humor om nasjonale symboler er mer problematisk enn venstreorienterte.

Analysen viser at det er alder og syn på innvandrere som er de viktigste forklaringene på holdning til humor om ulike typer «hellige» symboler.

Avsluttende diskusjon

De siste års debatt om grensene mellom ytringsfrihet og hån/krenkelse har i stor grad handlet om hvordan man skal forholde seg til religionskritikk, og spesielt til publisering av religionskritisk materiale i media. I kjølvannet av Muhammed-karikaturene og *Charlie Hebdo*-angrepet ble den moralske og symbolske orden oppfattet som truet (Midtbøen, Steen-Johnsen & Thorbjørnsrud, 2017). Den offentlige debatten som fulgte i kjølvannet har bidratt til å reaktivere og understreke sentrale samfunnsverdier knyttet til frihet og likhet. Denne typen skjellsettende hendelser skaper debatt om sentrale verdier i samfunnet og kan i beste fall føre til inkludering av nye grupper i fellesskapet. Samtidig har debatten tydeliggjort konflikter i samfunnet. Innvandring og behandlingen av religiøse minoriteter har skapt vedvarende motsetninger mellom grupper

i befolkningen, som den offentlige debatten om temaet ikke har klart å forsone.

Analysen av nordmenns forhold til religionshumor viser at selv om man i utgangspunktet stiller seg positiv til fenomenet, får mange likevel betenkeligheter når man går inn på konkrete tilfeller hvor religionshumor inngår. For eksempel deler befolkningen seg omtrent på midten når det gjelder spørsmålet om det er riktig eller galt å trykke religionskritiske karikaturtegninger. Motforestillinger kommer også til syne når man spør om bruk av religionshumor i ulike typer medier eller blant ulike yrkesgrupper. Et flertall av befolkningen mener at politikere ikke bør spøke med religion. Det er heller ikke støtte for at religionshumor fremføres overfor barn eller i nyhetssendinger. At man skal være varsom med satiriske virkemidler i slike sammenhenger er kanskje opplagt for de fleste, men sett i sammenheng peker materialet mot at nordmenn inntar en skeptisk holdning når humoren rammer «grunnleggende verdier», slik som vern av svake og utsatte grupper.

Når vi spør hvilke symboler man ikke bør tøyse med i offentligheten, nevnes 22. juli, Holocaust, funksjonshemminger og begravelser hyppigst. Disse elementene har alle å gjøre med menneskelig lidelse/død. Indirekte kan man også knytte dem til spørsmålet om hva som oppfattes som «hellig» og ukrenkelig. Nasjonale symboler som flagg og kongehus er det også en god del som mener man bør være forsiktig med å tulle med i offentlig sammenheng. De symbolene som har å gjøre med religion i snever forstand, opplever derimot flertallet det som lite problematisk å spøke med. For eksempel er det få som mener det er ugreit å lage humor med utgangspunkt i kristne symboler som Bibelen eller korset. Det er flere som mener det er problematisk å tøyse med muslimske symboler. Det siste henger sammen med frykt for konsekvensene av satiren, men også med den solidaritet mange føler overfor utsatte minoriteter.

Innledningsvis i dette kapitlet tok vi utgangspunkt i tre utbredte teorier om humor. Analysen har først og fremst dreid seg om nordmenns holdninger til religionshumor og ikke så mye om hva man faktisk ler av. Vi kan reagere med latter når vi anser noe som upassende og tabubelagt. Samtidig kan latteren bli av det kortvarige slaget. Overlegenhetsteorien og ventilt teorien synes i denne sammenheng å være mer relevante

enn inkongruensteorien. Overlegenhetsteorien legger vekt på at vi liker humor som rammer grupper vi ikke selv er medlem av og som vi betrakter som under oss i samfunnshierarkiet. En tendens som peker i denne retningen er funnet om at ikke-troende gjennomgående stiller seg positive til humor om religion, mens de religiøse tidvis rygger tilbake. Likevel er det ikke slik at nordmenn har motforestillinger mot at kristne symboler blir gjort til gjenstand for humor. Det er større motstand mot å gjøre narr av nasjonale «helligdommer», som flagget og kongehuset, samt muslimske symboler som Muhammed og IS. Motstanden mot humor om muslimske og nasjonale symboler næres i noen grad av det vi har kalt for fremmedfrykt. I den empiriske analysen fant vi at variabelen som måler grad av innvandrersfrykt korrelerer positivt med motstand mot å gjøre narr av muslimske symboler i offentligheten. Det samme mønsteret gjør seg gjeldende for motstand mot humor rettet mot nasjonale symboler. Frykt og tabuer synes dermed fortsatt å være nært sammenbundet.

Humoren kan fungere som et frirom, der vanlige regler og normer ikke gjelder. Komikere som beskjefter seg med humor hevder ofte at deres jobb er å bryte ned grenser og tabuer i samfunnet. Dette kan det noen ganger være god grunn til. Samtidig er det et poeng, som antropologer lenge har påpekt, at tabuer finnes i alle samfunn og faktisk også bidrar til at samfunnet fungerer. I vår analyse kommer det klart fram at det finnes temaer nordmenn ikke synes det passer å spøke med i offentligheten. De symbolene man ikke kan spøke med handler ikke om religion i snever forstand, men gir likevel uttrykk for hva som oppfattes som opphøyet og «hellig» i det norske samfunnet. Oppsummert kan vi heve at å spøke med menneskelig lidelse og utsatte grupper er noe av det nordmenn er mest betenkte over. Også den offentlige debatten preges av ideen om at samfunnet er forpliktet til å beskytte svake grupper. Befolkningens holdninger til religionshumor kan ikke forstås uten at en tar hensyn til denne kjerneverdien i det norske samfunnet.

Referanser

- Aardal, B. (2007). Holdninger og ideologisk struktur. I B. Aardal (red.), *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005 Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005* (s. 59–81). Oslo: N. W. Damm & Søn.

- Botvar, P. K. (2009). Scandinavian Folk Churches, Chauvinism and Xenophobia. I A. Hvithamar, M. Warburg & B. Jacobsen (red.), *Holy nations and global identities. Civil religion, nationalism, and globalisation* (s. 183–197). Leiden: Brill. doi. org/10.1163/ej.9789004178281.i-310
- Durkheim, E. (1912). *The elementary forms of the religious life*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Douglas, M. (1997/1966). *Rent og urent, en analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*, oversatt av K. A. Lie. Oslo: Pax forlag.
- Haugen, H. M. (2017). Faith among youths in Church of Norway means greater interreligious acceptance. *Nordic Journal of Religion and Society* 30 (2), 97–114. doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2017-02-01
- KIFO, institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning. 2017. Undersøkelse om religion og humor. Gjennomført mars 2017. SPSS-fil levert av Kantar TNS.
- Kjus, Y. & Kaare, B. H. (red.) (2006). *Humor i mediene*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lundby, K. (red.) (2018). *Contesting religion. The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*. Berlin: De Gruyter. <https://www.degruyter.com/view/product/478981>
- Midtbøen, A. H., Steen-Johnsen, K. & Thorbjørnsrud, K. (red.) (2017). *Boundary Struggles: Contestations of Free Speech in the Norwegian Public Sphere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Meyer, J. C. (2000). Humor as a double-edged sword: Four functions of humor in communication. *Communication Theory* 10 (3), 310–331. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2000.tb00194>. NRK (2002, 01.11). <https://www.nrk.no/kultur/jespersenskylder-pa-bondevik-1.530979>